

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 138 2017

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Sigrid Schottenius Cullhed (recensioner)

Biträdande redaktör: Annie Mattsson och Camilla Wallin Bergström

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2018 och för recensioner 1 september 2018. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-37-7

ISSN 0348-6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2018

tare i sin syn på litterär kreativitet? Och kan vi tala om en enhetlig författargestalt? I ”Vad är en författare?”, som citeras i avhandlingen, pekar Michel Foucault på en motstridig utveckling för skönlitterära och vetenskapliga texter, där han menar att författarfunktionen föds inom skönlitteraturen samtidigt som upphovspersonen avfärdas som garant för vetenskaplig legitimitet. Tyder inte det på att skiftande regler och värderingar kan gälla för olika genrer och former av text?

Denna avhandling visar med all tydlighet att Jens Eriksson är en utmärkt empiriker. Avhandlingen antyder också att författaren även är en god teoretiker, men tyvärr får han inte utrymme att till fullo visa detta. Inledningskapitlet är rikt på intressanta teoretiska inspass. Här återfinns korta referenser till Foucaults teori kring författarfunktionens framväxt, liksom till mer samtida teoretiker som Manuel Castells och Naomi Mezey. Detta vittnar om en bra spännvidd i teori och perspektiv, men dessa teoretiska perspektiv återfinns i huvudsak i introduktionen, vilket är synd eftersom de hade kunnat ge intressanta perspektiv på materialet om de följts upp i undersökningen eller i slutsatserna.

Eriksson viktigaste och mest innovativa bidrag till teoribildningen börjar emellertid utkristalliseras i det sista empiriska kapitlet där han använder Foucaults begrepp *biopolitik* för att diskutera bokkatalogernas och bibliometrins betydelse i det tidiga 1800-talets Tyskland. Genom att tillämpa Foucaults teori om biopolitik på den litterära sfären myntar Eriksson begreppet *bibliopolitik*. Här relaterar han den ”culture of quantification” som började utvecklas i början av 1800-talet till biopolitik: en ny typ av ”governmentality” som inte handlar om att kontrollera enskilda individer utan om att styra stora demografiska massor (141). Statistik blir ett sätt att analysera och reglera människors kollektiva beteende. Bibliopolitik framträder som en del av detta regleringssystem, men om biopolitiken handlar om att reglera massorna som biologiskt kollektiv så handlar bibliopolitik om att kartlägga, kvantifiera och i förlängningen också optimera *geistiges kultur* – andlig kultur och bildning.

Detta är en djupt fascinerande tanke som berikar Erikssons analys avsevärt, men som också gläntar på dörren till en rik uppsättning av spännande forskningsfrågor som aldrig fullföljs i denna avhandling. Om jag skulle önska mig något av Eriksson så vore det att han tar vid där denna diskussion slutar och visar vad en driven empiriker och teoretiker kan göra med begreppet bibliopolitik: Hur det kan an-

vändas som ett teoretiskt ramverk för att analysera bibliometrins betydelse i det förflutna, och kanske även i vår samtid.

Martin Fredriksson

Erik Erlanson, *Ordkonst och levnadskonst. Det skrivande subjektet i John Ashberys, Yves Bonnefoys och Inger Christensens diktning*. Critica litterarum Lundensis 15, Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet. Lund 2017.

Erik Erlansons avhandling *Ordkonst och levnadskonst. Det skrivande subjektet i John Ashberys, Yves Bonnefoys och Inger Christensens diktning* består av fem kapitel: tre analyskapitel, ett för varje poet, som omsluts av en teoretisk-metodologisk inledning och en avslutning som binder samman undersökningens resultat. I inledningen låter Erlanson Roland Barthes plantera två idéer som fungerar som frön till avhandlingens framväxande argumentation. Barthes talar för det första om en skrivpraktik som befriar subjektet från språkets bestämmande makt – en makt som normalt tvingar subjektet att avgöra hur saker och ting är beskaffade – och låter det ge ”bifall åt det som är” (3). Denna tanke på ett subjekt som försöker avsäga sig sin språkligt utövade makt över världen, för att i stället bejaka verkligheten, blir avhandlingens viktigaste tema. För det andra konstaterar Barthes att väsentliga förändringar har skett i den litterära institutionen sedan andra världskriget: litteraturen har upphört att fungera som förmedlare av traditionella världen, den har avskraliserats, den är inte längre bevakad. Denna tanke på en förändring i litteraturen från 1900-talets mitt bildar utgångspunkten för avhandlingens litteraturhistoriska ärende.

Dessa iakttagelser leder fram till avhandlingens huvudfråga: ”vilket eller vilka bruk kan en författare, det vill säga ett skrivande subjekt, i egenskap av poet göra av språket under 1900-talets andra hälft?” (6). Det material som studeras i avsikt att svara på denna fråga är poetiska och poetologiska texter av John Ashbery, Yves Bonnefoy och Inger Christensen. I fokus står dessa poeters skrivpraktiker och deras syn på den poetiska skapandeprocessen, så som den kommer till uttryck i deras essäer och i dikterna själva. Syftet är inte primärt att säga något om respektive poet, utan att ”konstituera och göra en vidare litteraturhistorisk problematik begriplig” (7), att ”ge ett bidrag till historien om

poesins funktion, det vill säga till historien om vad det innebär att, i egenskap av poet och läsare, ägna sig åt poesi.” (8)

Avhandlingens centrala teoretiska begrepp hämtas från Foucaults skrifter från 1980-talet, och fokus ligger på de praktiker som ett subjekt kan använda för att förstå och förändra sig självt – så kallade *självteknologier*. Medan subjektet hos den tidige Foucault tänks som en passiv produkt av diskursiva maktstrukturer tillskrivs det alltså nu möjligheten att vara sin egen medskapare. Även om Foucault som bekant utvecklade denna tanke apropå antikens sexualitet, visar Erlanson hur han, bland annat i en text om Baudelaire (”Qu'est-ce que les Lumières?” från 1984), menar att de fortfarande är potentiellt relevanta i modern tid. Med stöd i Béatrice Hans Foucaultläsningar beskriver Erlanson detta självskapande som bestående av två element: dels en reflexiv tolkning som låter självet se sig självt, dels ett försök att förändra sig i enlighet med denna tolkning. Avhandlingen vill alltså närma sig Ashberys, Bonnefoys och Christensens skrivpraktiker som just sådana självtekniker: ”Poesi blir i undersökningen namnet på en av de tekniker genom vilka människor konstituerar sig som subjekt.” (15)

Inledningens andra huvudavsnitt belyser urvalet av poeter, och visar hur det skall leda till den vidare litteraturhistoriska problematik som omnämns i syftesformuleringarna. De tre diktarna behandlas som *paradigm* i en specifik mening, hämtad från Giorgio Agamben. Detta innebär, mycket kort sammanfattat, att historisk kunskap inte söks genom en vertikal rörelse från sammanhang till enskildhet, utan genom ”en strikt horisontell rörelse som går från singularitet till singularitet” (28) – i det här fallet tre poeter och deras skrivpraktiker. Först därefter kan denna konstellation av enskildheter mobiliseras för mer övergripande historiska ändamål – och det är alltså på detta sätt avhandlingen skall uträtta sitt ärende, att ”konstituera och göra en vidare litteraturhistorisk problematik begriplig och synlig” (30).

Avhandlingens första analyskapitel behandlar den amerikanske poeten John Ashbery under rubriken ”Obrukbar lyrik”. Ordet ”obrukbar” betecknar här en poesi som på olika sätt gör motstånd mot att begripliggöras: den ger inte läsaren möjlighet till någon identifikation med utsägelsesubjektet och låter sig inte enkelt tillskrivas en plats i litteraturhistorien. Men det intressanta med de delar av Ashberys poesi som kapitlet fokuserar (sent 1960-till tidigt 1970-tal) är att den till en början ver-

kar erbjuda dessa möjligheter: dikten tycks ”ge ett löfte om en kommande mening och därefter bryta det” (34). Målet är att undersöka vilken ”funktion” denna dubbla operation har ”i Ashberys skrivpraktik”: ”Frågorna som ska besvaras är vilken form av subjektivitet och därmed vilket fält av möjliga erfarenheter som konstitueras genom en praktik som gör språket obrukbart.” (35) Obrukbarheten, menar Erlanson, måste förstas mot bakgrund av det faktum att den modernistiska lyriken under decennierna som föregår 1950-talet gjorts mer och mer *brukbar*. Kapitlets första del demonstrerar hur framför allt nykritikens framväxt skolade fram en ”kultur av kapabla lyrikläsare”: utifrån en tanke på lyrik som gemensakapsgrundande skapade flera generationer av kritiker en läsart som gjorde svår lyrik begriplig. Läsarten var i grunden *identifikatorisk* – den bygger på tanken att dikten har ett enhetligt utsägelsessubjekt som läsaren kan identifiera sig med – och *universaliserande* – den tillskriver lyriken avsikten att tala för alla. Konsekvensen av detta blir att diktens gemenskap inte lämnar plats för någon Annanhet: ”för att en dikt ska fungera som lyrik [...] måste också läsaren erkänna sig som ett subjekt av en sådan sensibilitet” (57). Med en term lånad från Virginia Jackson betecknas denna läsarkultur som ”lyrikisering”: färdigheterna den utvecklat gör det möjligt att läsa vad som helst som lyriskt tal. I detta avsnitt, som i sig är både upplysande och välargumenterat, uppstår en konflikt med idén om den paradigmatiske metoden som presenterades i inledningen. Det presenterar på ett förtjänstfullt sätt en kontext som sedan kommer att användas för att belysa poesin: rörelsen från enskildhet till enskildhet ges först en solid grund i ett redan etablerat litteraturhistoriskt sammanhang.

Enskildheterna gör entré i kapitlets andra del, som vänder sig till texter där Ashbery reflekterar över denna historiska situation: dels hans mest välkända dikt ”Self-Portrait in a Convex Mirror” (1973, publicerad 1976), dels ett antal konstkritiska texter och föreläsningar från slutet av 1960-talet. I Ashberys ögon är det ett avgörande värdekriterium för poesin att den inte omedelbart låter sig begripliggöras och inlemmas i litteraturhistorien: den experimentella poesins existensberättigande ligger i att dess existens sätts på spel, att själva dess identitet som poesi är osäker. I och med att lyrikiseringen blivit norm tycks möjligheterna till detta vara borta: vad poeten än hittar på, så förvandlar den kapabla lyrikläsarkulturen det genast till lyrik och använder det för sina identifikatoriska syften. Erlanson

visar hur Ashbery reflekterar över möjliga sätt att kringgå detta problem. Han prövar olika möjligheter att låta verket i slutändan bli något som går utöver poetens intentioner, att försöka låta någonting annat än subjektet självt framträda i dikten. Ashbery föreställer sig också ett verk som befriar mottagaren från tvånget att förstå och förklara: den som drömmer, och den som är ett barn, får exemplifiera subjektet som låter det oförklarliga vara vad det är.

Men hur skall detta gå till i en tid när alla avantgardistiska tekniker på förhand är tillgängliga för lyrikisering? Kapitlets sista del behandlar dikten "Fragment" (först publicerad 1966). Diktens femtio strofer om tio rader vardera är resultatet av en ritualiserad skrivpraktik där Ashbery under en längre period regelmässigt skrev två strofer i en sittning. Arbetsmetoden rymmer också en sorts kryptografi: efter hand som dikten revideras, byts ord och fraser ut mot andra på basis av ljudlighet, men utan egentlig hänsyn till innehållet. Dikten exemplifierar den dubbla gest som lovar mening, men sedan drar sig undan: logiska sammanhang antyds grammatiskt, men utan att egentligen finnas; ett linjärt argumenterande språk döljer en cirkulär struktur. Allt detta sker i en dikt som talar med en "lyrikiserad" röst, och därför skapar en förväntan på en gripbar mening och ett utsäglesesubjekt som går att identifiera sig med. Ur Ashberys skrivpraktik föds på så sätt den obrukbara lyrikens subjekt, som inte är underkastat tvånget att begripliggöra dikten, utan ger bifall åt det som är och det som blir.

Det tredje kapitlet ("I väntan på det sinnliga") behandlar den franske poeten Yves Bonnefoy. Framför allt behandlas hans dikter och essäer från 1950- och 1960-talen, där poesin söker efter den sinnliga verkligheten. "Bonnefoy försöker att med poesin, det vill säga med språket, nå fram till 'föremålet såsom det är utanför språket'. Det är detta omöjliga företag som står i centrum för detta kapitel." (111). Liksom i Ashberyskapitlet tycks paradigm-tankens påbud att skapa förståelse genom att gå vertikalt från enskildhet till enskildhet, snarare än horisontellt från kontext till dikt, sättas på undantag. Argumentationen bygger starkt på en förankring av Bonnefoy i den kontext i vilken han "normalt" läses: i kapitlets första del behandlas den franska poesins situation kring 1950, framför allt i förhållande till surrealismen som så starkt präglade mellankrigstiden. Med Hocquard och Gleize konstateras att moderniteten nu förlorat sin triumferande och självsäkra karaktär. Där surrealisterna trodde sig kunna representera människans

psykiska totalitet i den automatiska skriften, har poesin nu börjat ifrågasätta sina egna förutsättningar. Med Blanchot presenteras sedan tanken att litteraturen är det omänskliga: det vill säga den del av verkligheten som ännu inte låtit sig införlivas i en för människan begriplig och ändamålsenlig värld. Francis Ponges tingdikter får därefter exemplifiera en språkkritisk ådra, som vill låta dikten underkastas tingen. Väl medveten om att tingen med nödvändighet negeras i samma ögonblick som dikten representerar dem, förespråkar Ponge i stället en poesi som ständigt negerar sig själv, och drar uppmärksamheten till avståndet som skiljer den från tingen. I tidskriften *L'Éphémère* (1967–72) uttrycker ett antal poeter, däribland Bonnefoy, en hoppfullare syn på möjligheten att låta den irreducibla, materiella verkligheten ta plats i dikten: poesins roll är "att göra sinnena levande så att en relation till det som är – här och nu – kan etableras." (137).

Mot denna bakgrund framträder Bonnefoy själv i kapitlets andra del, som tar upp hans poetologiska essäer. Den centrala frågan är om och hur språket kan ställa subjektet inför *det som är*? Det främsta hindret ligger i språket självt, nämligen begreppet. Begrepp är kopplade till ett begär efter det som är frånvarande: de negerar de närvarande tingen, suddar ut det som är partikulärt, slumpmässigt, förgängligt hos dem och ersätter dem med en tidlös, abstrakt värld. Ett av Bonnefoys namn för det han vill uppnå är *l'improbable*, inte främst i betydelsen "det otroliga", utan i betydelsen "det opåvisbara": det vill säga det som inte låter sig fastställas och fixeras (och därmed negeras) av ett begrepp. Ett annat namn är "Den sanna orten" (*le vrai lieu*), som kan framträda för det subjekt som inte ställer upp på begreppets negerande av det närvarande. Med "den sanna orten" avses inte en specifik typ av plats som upphöjs till autentisk (såsom landsbygden, den oförstörda naturen eller den egna nationen), utan den "kan infinna sig var som helst – och när som helst, men alltid här och nu" (142). Den kan uppstå först när subjektet inte regerar över sig självt, utan är underkastat och sammanvävt med tingen. Erlanson visar hur Bonnefoy bedömer olika poeter efter de här kriterierna: Dante, Valéry och Claudel är han inte nöjd med, men Baudelaire kommer närmare, just genom att låta förgänglighet och död tala genom sina texter. I Bonnefoys läsning blir Baudelaire förebilden för en poetisk självteknologi, genom vilken ett subjekt konstitueras som begär det närvarande och förgängliga i stället för det från-

varande och eviga. Det är ett sådant subjekt, som inte bygger en begreppsvärld omkring sig, som är tillgängligt för vad Bonnefoy kallar den sanna orten, det som är.

I kapitlets avslutande del närmar sig avhandlingen dikter från samlingarna *Du mouvement et de l'immobilité de Douve* (1953) och *Hier régnant désert* (1958), och här blir det tydligt att det inte är så okomplicerat att nå det som är. Samtidigt som Bonnefoy menar att poesin är det språkbruk som skall leda till det verkliga, misstror han poesi som inte problematiserar denna möjlighet: ett element av språkkritik måste hela tiden finnas med. Försöken att nå "det som är" måste varvas med konstaterandet att det inte går. Ibland sker detta genom att subjektets misslyckande, dess frustration, eller dess passiva uppgivenhet inför det verkligas ogripbara karaktär antyds, ibland genom att ofullständigheter och asymmetrier förs in i en annars helgjuten form. Diktsamlingarna beskrivs som "skådespel i melankolins tecken" (167): de tycks konstatera att det närvarande alltid redan har dragit sig undan, eller är på väg att göra det. Men samtidigt argumenterar avhandlingen för att dikterna utgör talhandlingar som vill påminna om att framträdandet är försvinnandets andra sida, om att "närvaron inte upphör att ges" (172). Det är så Bonnefoys poesi skall "göra hoppet om att bli berörd av den sinnliga verkligheten, av det som är, till subjektets *ethos*" (173).

Hos Inger Christensen, som utgör ämnet för det sista analyskapitlet, betitlat "En skrift för världens bruk", blir det naturvärlden som får representera skrivpraktikens utopiska mål. Det skrivande subjektet söker kringgå sig självt för att dikten skall växa fram i enlighet med naturen – som solrosfröet blir en solros, som en larv förvandlar sig till en fjäril (199). Först behandlar Erlanson några av Christensens poetologiska essäer ur *Del af labyrinten* (1982) och *Hemmelighedstilstanden* (2000). I en av dessa tar Christensen upp en målning av William Blake föreställande Newton. Christensen menar att det här inte är den hjältebild av förnuftsmänniskan som vi först tror oss se, utan en bild av människan som bländas av sin egen modell av världen, vilket skapar vad hon kallar en "sandhedens skygge" (185). Det är inte det att världsbilden i sig är fel, men ju starkare lyskraft den har, desto djupare blir mörkret på skuggsidan. Erlanson menar att den här risken – att förföras av och fixeras vid sin egen förståelse av världen – hänger ihop med människans bild av sig själv som den som skall bringa ordning i ett an-

nars kaotiskt universum, och förändra det som inte är gott i världen. Det är denna självbild som slår in en kil mellan det förnuftiga subjektet och dess omgivning, mellan det mänskliga och det ickemänskliga. Ett aktivt försök att förändra världen genom att föreställa sig och förverkliga en bättre ordning kan bara bekräfta bilden av människan som världens ordnare, och tar oss därför tillbaka till ruta ett. Människan måste i stället försöka bli mindre läst vid sin egen uppställning av världen, för att undvika Newtons misstag. Den viktigaste benämningen för detta försök blir "afrealisering" (185). Att det skrivande subjektet söker avrealisera sig innebär att det strävar efter att överlista sig självt tills det upphör att instrumentalisera språket för att bringa ordning i tillvaron. På så sätt kan en plats upplätas i dikten åt något annat, någonting icke-mänskligt, någonting tillfälligt, någonting i enlighet med naturen – dikten tycks då skriva sig själv.

För att komma dithän, menar Erlanson, tar Christensens subjekt till ett slags asketisk självdisciplin eller kognitiva övningar i poetisk form. Kapitlets andra hälft utvecklar denna tanke genom Christensens stora genombrottsbok *det* (1969). Erlanson uppmärksammar hur bokens första del, "Prologos", presenterar ett slags analogi mellan universums gradvisa framträdande och människans utveckling i det moderna samhället: i båda fallen ser vi entiteter som sluter sig för fria förbindelser med det främmande. Därmed etablerar de sin individualitet men blir samtidigt själtillräckliga och otillgängliga för utveckling och förändring. På så sätt länkar Erlanson samman Christensens naturstudium med hennes samhällskritik. Människans problem är att hennes själtillräcklighet har skilt henne från det ickemänskliga, det vi kallar naturen, ungefär som Blakes Newton tappat kontakt med allt utom sin egen bild av världen. Erlanson argumenterar för att Christensen i de följande delarna av boken utför vad han kallar för en "fantastisk gymnastik": genom en disciplinerad fantasi kan subjektet öva sig i att etablera nya relationer både till den ickemänskliga världen och till andra mänskliga individer, relationer som inte definieras av subjektets världsskapande. I exemplen har dessa relationer starka sexuella konnotationer, vilket hänger samman med subjektets förlust av kontroll. Individualiteten framstår som ett slags fiktion som individen medvetet kan motverka. Men kontrollförlusten har förstås också något skrämmande över sig: den sätter subjektets grundvalar i gungning. Kapitlet avslutas med reflektioner kring hur räds-

lan framställs i bokens sista del, "Epilogos": rädslan är i första hand en produktiv kraft, som inte skall försvinna. Om subjektet stänger sig för rädslan, stänger det sig också för det som kan öppna för de fria förbindelserna och därmed förändra det. Det subjekt som så att säga behåller rädslan utan att vara rädd för den kan formas i enlighet med naturen, och dess dikt kan växa fram som solrosen växer fram ur solrosfröet.

I slutkapitlet knyter Erlanson ihop trådarna. Den regel som strukturerar de tre poeternas skrivande formuleras som två moment:

en problematisering av passagen från den ena formen av subjektivitet till den andra och utarbetandet av en praktik som syftar till att göra passagen möjlig. [---] Det skrivande subjektet i Ashberys, Bonnefoys och Christensens diktning gör inte bruk av språket för att producera mening eller generera värde, utan i syfte att få tillgång till en form av erfarenhet i vilket det som framträder inte är i behov av något sådant arbete. (230)

Därefter formuleras det litteraturhistoriska kunskapsmålet med hjälp av tre termer: *askesis*, *poiesis*, *praxis*. De två förstnämnda hämtas från Agamben: *poiesis* avser här i princip vilken tillblivelse som helst, men också en produktion som inte går tillbaka på subjektet som utfört arbetet; *praxis* avser tvärtom ett arbete som i slutändan uttrycker det självförverkligande subjektets vilja. Runt 1800, i Kants kölvatten, blev *praxis* närmast allenarådande, och för avhandlingens tre poeter är detta hindret som skall övervinnas. Den kapabla lyrikläsaren, den begreppsliga människan och det självförverkligande subjektet ägnar sig alla åt *praxis*: de neget det som är för att pådyvla världen en mening och ordning som härrör från dem själva. Därför för Erlanson in kapitel titelns tredje term i Agambens schema: *askesis* betecknar det transformativa arbete som subjektet utför på sig självt för att en produkt skall kunna produceras i vilken någonting annat än poeten själv framträder.

Avslutningsvis vidgas och problematiseras den historiska utblicken genom att dessa slutsatser får korsbelysas av tankar från bland andra Foucault och Rancière. Här blir ett problem i avhandlingen synligt: enligt inledningen är det avslutningens uppgift att "peka ut den vidare litteraturhistoriska problematik som undersökningen synliggör" (8). Men i stället för att definiera det nya kring 1900-talets mitt söker sig avslutningen betydligt längre bakåt i historien. Via Rancières tankar om

den estetiska regim som etableras under 1700-talets andra hälft konstaterar Erlanson att det vid denna tid uppstår en ny form av erfarenhet som "inbegriper en suspension av subjektets förmågor och krafter" (241), och noterar "en förbindelse mellan undersökningens tre paradigmm och vad [Rancière] kallar konstens estetiska paradigmm" (243). För att skilja detta paradigmm från det 1900-talsfenomen avhandlingen behandlar påpekas att Rancières arbeten inte säger så mycket om *hur det går till* när subjektets krafter suspenderas. Detta, menar Erlanson, är precis vad Ashbery, Bonnefoy och Christensen gör, vilket mycket riktigt skänkts ansenlig uppmärksamhet i de tre huvudkapitlen. Men iakttagelsen räcker bara till en fråga, trots att nu endast tre sidor återstår av avhandlingstexten: "Är det, trots allt, någonting nytt, att den poetiska verksamheten är förbunden med en form av levnadskonst?" (243). Frågan lämnas öppen, och slutsidorna ägnas i stället åt enskilda exempel – Foucault, Rimbaud, Valéry, Rilke, Schiller – som snarast tycks antyda ett nekande svar och därefter slutar texten. Det är svårt att uppfatta detta på annat sätt än att avhandlingen inte riktigt förmår infria syftesformuleringsarnas litteraturhistoriska löfte.

En annan svärm av intressanta frågor väcks av Erlansons användning av begreppen självteknologier och praktiker, som stundtals pekar åt lite olika håll. Exempelvis finns en vacklan kring huruvida det självteknologiska subjektsskapandet är poetens eller läsarens verksamhet: oftast tycks det som titeln anger främst gälla författarens subjekt, men i Ashberykapitlet ligger betoningen i stället tydligt på läsaren. Som till exempel i följande beskrivning av nykritikens pedagogiska verksamhet: "den kapabla lyrikläsaren måste lära sig att i dikten erfara de för den mänskliga varelsen mest grundläggande intressena. Den nykritiska läspraktik som gör en sådan upptäckt möjlig, och som därmed gör det möjligt för läsaren att subjektifiera sig själv, är därför en modern, institutionaliserad, form av självteknologi." (46) Också Ashberys senare reaktion mot en sådan institutionalisering skildras som ett sätt att skapa en ny sorts läsarsubjekt. I kapitlet om Christensen är det tvärtom det skrivande subjektet som studeras, medan läsarsubjektet uttalat hamnar utanför diskussionens ram: om "läsarens möte med diktböcker som *det* eller *alfabet*" sägs att detta "för en undersökning av Christensens skrivpraktik" har ett "begränsat förklaringsvärde" (204). Mot detta kan ställas formuleringar där poesin tycks kunna tjäna samma syfte för såväl läsare som författare:

poesi blir ”namnet på en av de tekniker genom vilka människan konstituerar sig som subjekt.” (15), och ”[o]avsett vad de författare eller läsare gör, som syselsätter sig med poesi, ägnar de sig också åt att göra sig själva till subjekt” (baksidestext).

Dessa frågor hänger i sin tur samman med begreppet ”skrivpraktik”. Var går gränsen mellan praktiken (skrivandet) och det färdiga resultatet (dikten)? I linje med antihermeneutiska tankegångar hävdar Erlanson en klar skiljelinje mellan å ena sidan uppmärksamhet på dikterna som texter – som artefakter till för att närläsas på jakt efter innehåll och mening – och å andra sidan uppmärksamheten på skrivpraktikerna, tillkomstprocessen och det som villkorar den. Ändå bygger avhandlingen på att det finns en läsbar relation mellan dessa: ofta sägs att dikterna ”artikulerar” skrivpraktiken (26, 36, 103, 104, 112, 240), vilket utgör förutsättningen för att den senare kan studeras genom de förra. Men medan Foucaults fokus på skrivpraktiker är ett sätt att försöka komma bortom författarsubjektets självförståelse väljer Erlanson att nästan uteslutande hämta sitt empiriska material just från den syn på poesin som författarna själva presenterar i essäer, intervjuer och – allra oftast – i dikterna själva. Risken med detta är dels att det uppstår en cirkulär reproduktion av poetens självförståelse, dels att distinktionen mellan text och praktik kollapsar. Annorlunda uttryckt: om man å ena sidan håller på en sträng distinktion mellan skrivpraktiken och den färdigställda texten, och associerar subjektskonstitutionen med skrivpraktiken, så blir det svårt att tänka sig att läsaren också får del av självteknologin. Men om man å andra sidan vill göra gällande att både poeten och läsarens subjekt kan konstitueras av poesin måste man i stället kompromissa med viljan att fokusera skrivpraktiken i stället för texten.

Att dessa frågor – och i vissa fall svagheter – har fått ta mycket utrymme i anspråk beror på intet vis på att de skulle överskugga det intellektuella nöje som en så filosofiskt ambitiös och litterärt engagerad avhandling bereder sin läsare, utan på att de frågor Erlanson ger sig i kast med är så avgörande för den gren av vårt ämne som insisterar på att ta poetiskt skrivande på allvar. Avslutningsvis vill jag därför understryka att *Ordkonst och levnadskonst* är en oerhört rik avhandling – perspektivrik, uppslagsrik och lärarik – och att denna genomgång knappast förmått göra rättvisa åt författarens imponerande tankebredd och beläsenhet. Därtill har Erlanson en avundsvärd förmåga att syntetisera, systematisera

och pedagogiskt redogöra för de väsentliga linjerna i täta filosofiska texter, för att sedan länka samman dem till en argumenterande helhet. Med utgångspunkt i Ashberys, Bonnefoys och Christensens skrivande utforskar och inringar hans avhandling ett av de mest centrala och samtidigt mest svåråtkomliga problemområdena inom 1900-talspoesin – subjektets möjligheter att få dikten att ge uttryck för någonting annat än subjektet självt – och låter det genomlysas av såväl relevanta historiska perspektiv som gedigen teoretisk reflektion.

Axel Englund

Sam Holmqvist, *Transformationer. 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse-Maja, C.J.L. Almqvist och Aurora Ljungstedt*. Uppsala universitet. Makadam. Göteborg och Stockholm 2017.

Med sin avhandling *Transformationer. 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse-Maja, C.J.L. Almqvist och Aurora Ljungstedt* vill Sam Holmqvist erbjuda ett första bidrag till en svensk translitteraturhistoria. Trots en uppsjö av könsvariationer och -växlingar i litteraturen, inte minst just under 1800-talet, har transmotiv uppmärksamrats föga av forskningen. De historiska exemplen är också viktiga idag, eftersom de kastar nytt ljus över samtidens transerfarenheter och majoritetssamhällets syn på trans.

Avhandlingen består av innehållsförteckning, förord, inledning, tre analyskapitel som rör specifika teman i varsitt verk från 1800-talet, ett som behandlar perioden kring sekelskiftet 1900 och en slutdiskussion samt tackord och en sammanfattning på engelska. I en bilaga återfinns därefter en sammanställning av samtliga kända utgåvor av Lasse-Majas självbiografi och småtryck om Lasse-Maja, varpå följer notförteckning, källförteckning samt personregister och verkregister. Avhandlingen omfattar sammanlagt 334 sidor.

Framställningen inleds och avslutas i mötet mellan liv och litteratur, genom könsväxlaren Anders Magnus Åhrman, vars äktenskap utmynnade i en rättegång som i sin tur fångades i ett skillingtryck och två visor. Anders Magnus har pekats ut som bedragare eller äventyrare och som en kvinna som genom att anta en manlig identitet lurat till sig giftermål med en annan kvinna. Men genom att läsa Åhrman och avhandlingens övriga material utifrån ett transperspektiv öppnar Sam Holmqvist för tolk-